

УДК 811.112.2272

БЕЛОЗЬОРОВА Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології факультету іноземних мов, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79007, Україна (funtova@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7527-4995>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.2>

Бібліографічний опис статті: Белозьорова, Ю. (2022). Логіко-композиційна структура текстотипу «медична інструкція». *Проблеми гуманітарних наук: збірник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 49, 17–22. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.2>.

ЛОГІКО-КОМПОЗИЦІЙНА СТРУКТУРА ТЕКСТОТИПУ «МЕДИЧНА ІНСТРУКЦІЯ»

Анотація. У статті йдеться про особливу логіко-композиційну структуру текстотипу «медична інструкція» трьох німецьких фармацевтичних компаній Bayer, Ratiopharm, Heel, яка спирається на дві когнітивно-дискурсивні компоненти – універсальну та індивідуальну. Універсальна компонента повторюється в кожній медичній інструкції (найменування медичного препарату, його призначення, вживання, побічні ефекти, дозування, умови зберігання), а одинична – властива кожній медичній інструкції, а тому не повторюється. Сюди належать: назва препарату, умови вживання, дозування та зберігання, вживання з іншими препаратами, особливі вказівки – усе те, що притаманне лише певному медичному препарату. У виробника фармацевтичних препаратів Heel виявлені деякі відхилення у структурі медичної інструкції саме в універсальній компоненті.

Специфікою жанру «медична інструкція» зумовлена вертикальна презентація інформації в писемній формі та послідовне виконання регулятивно-інформативного елемента тексту, що передбачено інтерактивною моделлю інструкції до медичних препаратів.

Домінантою когнітивної карти медичної інструкції є жанрова модель офіційно-ділового документа. Жанрову модель тексту «медична інструкція» характеризує інтегрованість у сукупність відношень і взаємозв'язків, у яких перебувають компоненти карти медичного дискурсу. Вилучення однієї з компонент текстотипу інструкції до медичного препарату або брак її призводить до порушення всієї системи спілкування між адресатом та адресантом під час використання ліків хворим, адже між ними розірвано контакт.

Композиційна взаємодія семантичного та структурного аспектів медичної інструкції дає можливість врахувати взаємодію змісту та схеми її презентації. Медична інструкція розгортається як у напрямку від глибинної до поверхневої структури, так і в лінійному плані. Це дає підстави виділити два принципи організації тексту до медичного препарату – об'ємний та лінійний.

Ключові слова: текстотип «медична інструкція», структура, універсальна компонента, індивідуальна компонента.

BELOZYOROVA Yulia – Candidate of Sciences, Associate Professor at the German Philology Chair of the Faculty of Foreign Languages, Ivan Franko National University of Lviv, 1, Universytetska str. Lviv, 79007, Ukraine (funtova@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7527-4995>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.2>

To cite this article: Byelozorova, Yu. (2022). Loghiko-kompozycijna stuktura tekstotypu «medychna instkucija» [Logic-compositional structure of the textotype «medical instruction»]. *Problemy humanitarnych nauk: zbirnyk naukovych prats Drohobytskogo derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seria «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 49, 17–22. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.2> [in Ukrainian].

LOGIC-COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE TEXTOTYPE “MEDICAL INSTRUCTION”

Summary. The article refers to the special logic-compositional structure of the textotype “medical instruction” of three German pharmaceutical companies Bayer, Ratiopharm, Heel. This

structure relies on two cognitive-discursive components – universal and individual. The universal component is common to each instruction (name of the drug or medicinal product, its purpose, usage, side effects, dosage, storage conditions), and the individual component is distinctive for each single medical instruction and with no common features. The individual components include the name of the drug, conditions of use, dosage and storage, use with other drugs, special instructions – all that is unique to a particular drug. Nevertheless, we found some deviations in the structure of medical instructions in the universal component for the drugs, which were produced by the manufacturer of pharmaceuticals Heel.

The specifics of the genre “medical instruction” is linked to the vertical construction of the information presentation in writing and the consistent implementation of the regulatory and informative element of the text, which is foreseen in an interactive model of instructions for drugs.

The genre model of an official business document is dominant in the cognitive card of the medical instruction. The genre model of the text “medical instruction” is characterized by integration into the set of relations and relationships of the components of the medical discourse map. The exclusion of one component from the text of the instructions for the drug or its lack during the usage of drugs by patients leads to a violation of the entire system of conditional communication between the addresser and the addressee, as disconnection occurs between them.

The compositional interaction of the semantic and structural aspects of medical instruction makes it possible to take into account the interaction of the content and the scheme of its presentation. The medical instruction unfolds both in the direction from deep to surface structure, and in the linear direction. This allows us to distinguish two principles of text organization for the drug – volume and linear.

Key words: *text type “medical instruction”, structure, universal component, individual component.*

Постановка проблеми. Німецькомовні медичні інструкції до фармацевтичних препаратів, що є стандартизованими текстами, відносять до двох функціональних стилів – офіційно-ділового та наукового, хоч вони містять у собі ознаки обох. Це вплинуло на їхню логіко-композиційну структуру.

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасних мовознавчих студій на інтегроване дослідження мовних явищ у взаємодії їхніх структурних і комунікативно-прагматичних аспектів, тенденцією до вивчення різних типів текстів з погляду когнітивної лінгвістики й підвищенням інтересу до структури, семантики та прагматики текстів. Проте вивчення медичних текстових творів залишилося частково поза межами дослідницького інтересу. Предметом аналізу в основному слугували інтеракційні процеси як між фахівцями, так і між фахівцями та пацієнтами у процесі клінічної практики. Засвідчені також спроби вивчення наукових статей та медичної термінології в діахронічному аспекті. Фармацевтичні тексти-інструкції, однак, не були предметом ґрунтовних і системних досліджень у ракурсі лінгвістики тексту.

Тексти інструкції до вживання лікарських препаратів належать до сфери медичного дискурсу. В останні десятиліття цей тип

дискурсу, який не має чітких меж у соціальній комунікації, вивчався переважно в англістиці.

Щодо **аналізу останніх досліджень та публікацій**, то сьогодні бракує праць, присвячених лінгвотекстуальній специфіці фармацевтичних текстів-інструкцій. Інтерес до них пов'язаний із розглядом процесів функціонування мови в медичній сфері та з оптимізацією структурно-семантичних способів організації текстів різних жанрів. Методологічним підґрунтям нашої розвідки послуговували праці Ф. С. Бацевича, А. В. Боцман, О. М. Ільченко, В. Н. Манакіна, Н. Г. Наумової, М. М. Полужина, які вивчали з погляду когнітивно-дискурсивної лінгвістики інші типи текстів.

Мета нашої розвідки полягає в дослідженні когнітивної карти текстотипу «медична інструкція» та в аналізі його логіко-композиційної структури і прагмасемантичних особливостей.

Завдання цієї статті – описати композиційно-структурну модель текстотипу «медична інструкція», який належить до двох функціональних стилів – офіційно-ділового та наукового.

Виклад матеріалу. Інструкція з уживання медичних препаратів – це належний до медичного дискурсу, відповідно структурований писемний текст, що містить важливу

для споживача інформацію, яка передбачає коректне використання ним цього препарату. І зміст, і структура медичної інструкції прописані законом.

Специфікою жанру «медична інструкція» зумовлений вертикальний характер презентації інформації в тексті та регуляторна функція останнього. Відповідно до вчення про динамічну єдність лінгвопсихоментальних процесів автора й адресата сучасне мовознавство, спираючись на засади антропоцентричної наукової парадигми, моделює когнітивну карту дискурсу.

На діалогічну природу процесів, вербальним продуктом яких є текст, вказує О. О. Селіванова (2004), а тому домінанту когнітивної карти медичної інструкції можна визначити як жанрову модель офіційно-ділового документа. Жанрова модель тексту «медична інструкція» інтегрована в сукупність відношень і взаємозв'язків, у яких перебувають компоненти карти медичного дискурсу. Вилучення якогось одного з них призводить до порушення всієї системи спілкування між адресантом та адресатом, насамперед під час використання ним ліків, адже між ними розірвано контакт.

Форма втілення медичної інструкції – матеріальна текстова опора – є інваріантною жанровою моделлю. Перехід від фахового дискурсу до фахового тексту характеризують більш чіткі жанрові межі та суворіші жанрові умовності. Саме на ґрунті когнітивної моделі завдяки жанровій конвенціоналізації постає остаточний текст медичної інструкції.

Незмінними в жанрі інструкції є адресант як автор медичної інструкції та адресат як людина, що вживає ліки та має бути проінформована про їхню дію та наслідки.

Жанрова модель інструкції реалізована в типових текстах до медичних препаратів. Композиційну структуру та власне текст медичної інструкції поєднують дві когнітивно-дискурсивні компоненти – універсальна (узагальнена) та одинична (індивідуальна), представлені в таблиці 1.

Універсальна компонента повторюється в кожній медичній інструкції (найменування медичного препарату, його призначення, вживання, побічні ефекти, дозування, умови зберігання), тоді як одинична ні, тому що її фік-

сує тільки одна з них. Сюди належать: назва препарату, умови вживання, дозування та зберігання, вживання з іншими препаратами, особливі вказівки – все те, що притаманне лише певному медичному препарату.

Беручи до уваги композиційну взаємодію семантичного та структурного аспектів, яка дає можливість врахувати взаємодію змісту та схеми його презентації, зазначимо, що медична інструкція розгортається як у напрямку від глибинної до поверхневої структури, так і в лінійному плані. Це засвідчує чинність двох принципів організації тексту до медичного препарату – об'ємного (І. В. Смущинська називає його «способом втілення універсальних категорій простору, часу, діючих осіб та автора») (Смущинська, 2001, с. 133)) та лінійного – як організацію тексту від початку до кінця при послідовному зв'язку його компонент.

Складники когнітивно-дискурсивної архітектоники текстотипу «медична інструкція» (табл. 1) відображають певні знання, що фактично є сценарієм поведінки адресата в реальних і гіпотетичних ситуаціях. У єдиній лінійній перспективі викладу кожен елемент тексту медичної інструкції, розташований згідно з ієрархічними принципами композиції, вступає в дискурсивні відношення з іншими елементами.

У когнітивному сенсі жанр є не лише сукупністю певних мовних засобів, а й пізнавальною (когнітивною) моделлю, заданою продуцентом. Саме в її рамках конкретні тексти виявляють здатність до модифікацій, тож зміст, який представлено специфічними мовними елементами (табл. 1) як носіями пізнавальних схем, допомагає визначити специфіку жанру.

Специфіка жанру медичної інструкції визначена, з одного боку, його паритетним, комісивним характером (зобов'язання продуцента виконати певні дії в майбутньому), а з другого, – регламентними функціями (чіткими настановами щодо виконання).

Цілісність тексту «медична інструкція» досягається завдяки елементам композиції, що забезпечує максимально повний розвиток теми. Це позначається на формі та структурі тексту медичної інструкції, зумовлює стилістично релевантну сукупність її граматичних і лексичних засобів.

Таблиця 1

Композиційно-структурна модель тексту медичної інструкції

	ЗАГАЛЬНА (УНІВЕРСАЛЬНА) СКЛАДОВА	ОДИНИЧНА (ІНДИВІДУАЛЬНА) СКЛАДОВА
	Гіперконцепти	Гіпоконцепти (деталізація)
Інтродуктивна частина	Формулювання преамбули	<ul style="list-style-type: none"> – Назва – Фармакологічна група – Звернення до адресата – Зміст медичної інструкції
Основний масив тексту	Призначення та використання медичного препарату	<ul style="list-style-type: none"> – Дія медичного препарату – Перелік медичних захворювань, при яких цей препарат вживається
	Застереження щодо використання медичного препарату	<ul style="list-style-type: none"> – Застереження щодо вживання – Вживання з іншими лікарськими препаратами – Вживання препарату дітьми – Вживання під час вагітності – Використання препарату під час водіння – Інформація про певні складові частини
	Умови вживання	<ul style="list-style-type: none"> – Дозування – Спосіб використання – Вживання за розподілом на групи пацієнтів – Передозування
	Побічні ефекти	<ul style="list-style-type: none"> – Перерозподіл за частотою випадків – Перерозподіл за вплив на життєво важливі органи – Надмірна чутливість до дії препарату
	Умови зберігання	<ul style="list-style-type: none"> – Зберігання подалі від дітей – Заборона використання після закінчення терміну придатності – Умови зберігання залежно від пакування та температури
Фінальна частина	Додаткова інформація	<ul style="list-style-type: none"> – Склад) – Розмір пакування – Особливі складові – Суб'єкт фармацевтичної підприємницької діяльності та виробник – Інформація на дату

Відповідно до власного бачення стану речей автори медичних інструкцій виділяють ті факти, які видаються їм особливо важливими. Ключовим моментам фармацевтичних текстів-інструкцій присвячені окремі частини в лінійній організації досліджуваних текстів, що зумовлює прагмасемантичну організацію та прототипічну структуру тексту медичної інструкції. Кожному пунктові інструкції в когнітивно-комунікативній системі відповідають певні надфразові єдності. Надфразовим єдностям властиві такі функції: встановлення контакту, інформативність, регулятивність, рекомендація.

Узагальнена модель організації тексту медичної інструкції, що завдяки своєму мовному аранжуванню є доволі сталою, реалізується внаслідок руху від внутрішньої схеми висловлення до розгорнутого зовнішнього втілення.

Існує протитипічна структура медичної інструкції, яку відображено в таблиці 1. Однак деякі виробники відходять від загальноприйнятої схеми подачі інформації до

медичного препарату, дещо видозмінюють її та доповнюють додатковими компонентами. В аналізованих примірниках медичних інструкцій виробників Ratiopharm та Bayer організація інформації відповідає прототипічній структурі та нормам.

У медичних Neurexan® Tabletten інструкціях виробника Heel до препаратів Angin – Heel® та SD Tabletten виявлено деякі відхилення від усталеної структури, а саме: розташування складових частин в іншому порядку, наявність у додатковій інформації прямого звернення до пацієнтів, також відомостей про захворювання, його симптоми, місця враження і, що найголовніше, інформації про альтернативне лікування народними методами. Наприкінці медичної інструкції наведені в довільній формі рекомендації.

Розглянемо детальніше складові частини анотацій до фармацевтичних препаратів:

Інтродуктивну частину репрезентують два композиційно-структурні блоки, які сигналізують про початок комунікації адресата та адресанта медичної інструкції, дають

рекомендації щодо використання тексту-інструкції пацієнтом та подають у вигляді запитань основний план щодо викладеного далі матеріалу. Основною функцією інтродуктивної частини є надання адресату мінімуму фонового знання, потрібного для сприйняття та використання цього тексту. Проте знання інтродуктивної частини медичної інструкції є актуальним, тому що, по-перше, актуалізує концепт-ідею медичної інструкції, подану у стислому вигляді, забезпечуючи об'єктивність викладення фактів, а по-друге, інтродуктивна частина відображає предмет медичної інструкції (назву, фармакологічну групу та дозування препарату).

Інформаційну частину становлять різні за змістом надфразові єдності. Так, медичний препарат Rennie застосовують для усунення симптомів, спричинених підвищеною кислотністю шлункового соку, таких, як печія, відчуття переповненості або тягаря в епігастральній ділянці, метеоризм, нудота, кисла відрижка, а також після погіршностей у дієті, прийому ліків і зловживання алкоголем, кавою, нікотинном, а такий препарат, як Paracetamol – ratiopharm® – для симптоматичного лікування больового синдрому (легкого чи дещо сильнішого) різного походження: головний біль, зубний, альгодисменорея, міалгія, невралгія, біль у спині, артралгія, а також стану, супроводжуваного гіпертермічною реакцією при інфекційних і запальних захворюваннях.

У загальній архітектоніці медичної інструкції слід виокремити засоби, що формують сильну позицію тексту. До них традиційно відносять легкої та середньої інтенсивності початок і кінець твору. На відміну від основного масиву тексту його ініціальну та фінальну частини вирізняє стислість викладу. Ефективним засобом утримання уваги читача на важливих моментах є їх висунення на таке місце, де вони особливо помітні. У сильній позиції – на початку інструкції – розкривають здебільшого основну інформацію про медичний препарат, а також встановлюють контакт із адресатом, а наприкінці – подають реквізити суб'єкта фармацевтичної підприємницької діяльності та виробника.

Фінальна частина інструкції важлива насамперед тому, що закриває змістово-концептуальну систему тексту і є тим самим компонентом, що маркує його завершеність і цілісність.

Знання того, як організований текст, дають змогу, по-перше, звернутися адресатові до будь-якої його частини, а по-друге, за його зразком виробники медичних препаратів створюють текст інструкції іншого медичного препарату.

У разі порушення встановленої форми текст медичної інструкції не перетворюється на регуляторний документ, який міг би набути запланованого посткомунікативного ефекту. Деякі розділи медичної інструкції можна видозмінювати, корегувати, проте всі модифікації обмежені рамками жанрових конвенцій та умовностей. Відправною точкою текстотворення є узагальнений інваріант тексту медичної інструкції або його шаблон, який, власне, і слугує планом-схемою для створення текстів до нових медичних препаратів.

Текст медичної інструкції вважають дієвим у разі вдалої комунікації адресанта тексту-інструкції та адресата-пацієнта. Закладена в ньому прагматична настанова є рушійною силою двобічного зв'язку та передбачає беззаперечне виконання пацієнтом настанов інструкції.

Висновки. Логіко-композиційна структура текстів-інструкцій до медичних препаратів спирається на дві когнітивно-дискурсивні компоненти – універсальну та індивідуальну. Об'єктивно цей текст розгортається як у напрямку від глибинної до поверхневої структури, так і в лінійному плані та в єдності його інтродуктивної, основної та фінальної частин. Інтродуктивна частина містить концепт-ідею тексту, основна – вичерпну інформацію про вживання медичного препарату, фінальна – додаткову інформацію, а також реквізити суб'єкта підприємницької діяльності та виробника. Знання того, як організований текст медичної інструкції, уможливають швидке звернення до будь-якої з його частин та оперативне створення анотації до будь-якого іншого медичного препарату за шаблоном.

У подальших наукових розвідках перспективним убачаємо дослідження когнітивної карти текстотипу «медична інструкція» та опис його логіко-композиційної структури на базі інших мов, наприклад, французької чи іспанської, що уможливить зіставний аналіз текстів медичних інструкцій на базі кількох мов.

ЛІТЕРАТУРА

- Селиванова Е.А.** Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев, 2004. 336 с.
- Смушинська І.В.** Теоретичні засади дослідження текстової категорії модальності у ракурсі теорії мовленнєвої діяльності. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2001. С. 230–237.

REFERENCES

- Selivanova, E.A.** (2004) *Osnovy lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikacii [Foundations of the Linguistic Text Theory and Communication]*. Kyiv: Brama [in Russian].
- Smushhynsjka, I.V.** (2001) Teoretychni zasady doslidzhennja tekstovoji kateghoriji modaljnosti u rakursi teoriji movlennjevoji dijaljnosti [Theoretical foundations of the Text Category of Modality in View of Speech Activity Theory]. In *Problemy semantyky slova, rechennja ta tekstu. – Issues of Sematics in Word, Sentence and Text* (pp. 230–237). Kyiv : Vydavnychyj centr KNLU [in Ukrainian].